

Ivanov Y. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Department of Sociology, Philosophy and Law, Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), ivanovev77@gmail.com

Functional disorder of social governance system in the Soviet Union: socio-philosophical analysis

The author in this work investigated the Social Governance System in the Soviet Union. Methods of analysis, modeling, and systems approach were applied. It is established that in the USSR, as a result of the dehumanization of state and social institutions, a deep disorder of the functions of social management arose, which led to serious social deformations and negative phenomena: low labor productivity, oppression of the population's economic initiative, alcoholism, a poor standard of living, and shortage of consumer products. The function of comprehension was largely influenced by ideology, which, although containing elements of scientific knowledge, was not suitable for analyzing the problems of social management. As a result, the goals and tasks of the governance system could not be fulfilled, especially since the red regime was striving not for the all-round development of the human potential, but for the world revolution. The comprehension of social reality and related processes in other countries was almost completely blocked.

Keywords: totalitarianism, functions of social governance, comprehension, human potential.

* * *

УДК 94:327.5(468.2)

Дзюбленко І. М.,
кандидат історичних наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), djat2006@ukr.net

Мищенко М. Г.,
студент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ)

ЕВОЛЮЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ГІБРАЛТАРСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Проаналізовано основні віхи становлення гібралтарського конфлікту, а також різноманітні аспекти та фактори, які впливають на еволюцію даної проблеми. Висвітлено головні причини та передумови, які сприяли розгорнаної боротьбі за Гібралтар. Зосереджено увагу на складності вирішення даного питання. Визначено зростання важливості Гібралтарської протоки в економічному та політичному аспектах. Розкрито значення арабського завоювання та іспанської реконкісти в даному регіоні. Встановлено ключову дату розгортання міжнародного конфлікту стосовно Гібралтару. Пріолостровано зміну політико-правового, військово-стратегічного та економічного значення Гібралтару. Охарактеризовано зміну суспільно-політичного мислення населення даного регіону. Розкрито головні плани по оволодінню територією Гібралтару та морської протоки. Наголошено на важливості діяльності дипломатії при урегулюванні кризових явищ. Визначено місце й роль Гібралтару серед імперських домагань та інтересів головних учасників конфлікту.

Ключові слова: Гібралтар, Іспанія, Велика Британія, Утрехтський мир, колонія, план «Ізабелла-Фелікс», зовнішньополітична ізоляція.

Невирішеність гібралтарського питання існує вже більше трьохсот років і, через це, є доволі актуальним. Одвічними суперниками в боротьбі за Гібралтар виступають великі держави західноєвропейського регіону – Велика Британія та Іспанія. На даний момент Гібралтар – це британська «заморська територія».

На еволюцію гібралтарського конфлікту мали вплив різноманітні аспекти та фактори, які формувалися протягом всього періоду та й надалі продовжують відігравати ключові позиції з урегулювання політичного, економічного, культурного та соціального життя даного регіону. Зважаючи на це, варто детальніше зупинитися на розгляді історичних умов, які призвели до невирішеності іспано-британського конфлікту довкола Гібралтару.

Питання розвитку гібралтарського конфлікту було і є предметом вивчення вітчизняних та іноземних дослідників, що представлено працями Р. Печникова

[12], А. Сколова [14], Е. Тарле [15], D. Clintona [1], S. Conna [2], G. Garata [3], Mc. Guffie [4], А. Тейлора [17], Р. Голда [7], С. Демидова [8], О. Іваницької [9], О. Лукьянова [11], С. Хенкіна [19], R. Lestera [10].

Метою статті є аналіз перебігу подій, які призвели до загострення гібралтарського конфлікту.

Від самого початку Гібралтар слугував торговельним мостом із Західної Європи та Північної Африкою. Справжньою фортецею Гібралтар став лише після арабського завоювання. Арабські завойовники першими збагнули важливе військово-стратегічне значення та спробували, хоч і невдало, захопити цю територію 710 року, проте вже наступного року араби під керівництвом Таріка захопили мис й заклали тут першу арабську фортецю.

Цей мис був названий арабами на честь арабського полководця Джеббель-ал-Тарік. Ця назва з часом закріпилася в англійській мові як Джібралтар (Gibraltar). На справжню фортецю Гібралтар був перетворений в 1160 році у часи Абд-ель-Муміна, який заснував тут місто [6, с. 62].

Більше ніж 700 років територія Гібралтару належала арабським завойовникам, і у часи реконкісти відігравала ключові позиції спротиву від іспанців, проте вже у 1309 році над Гібралтаром замайорів Іспанський прапор.

У 1333 році маври вже востаннє захопили Гібралтар, який з 1462 року перейшов під цілковиту та остаточно владу європейців [14, с. 184]. У 1469 році Ізабелла Кастильська та Фердинанд Арагонський поборалися й розпочався процес об'єднання Іспанії. Гібралтар отримав новий герб на якому було зображено золотий ключ та червона фортеця, які символічно пояснювали те, що Гібралтар є ключем до володіння всією Іспанією [12, с. 62].

Іспанці в XVI столітті зміцнюють оборонні мури та фортифікаційні споруди, після чого за Гібралтаром закріпилася репутація неприступної фортеці [12, с. 73]. У 1698–99 роках Англія та Франція уклали двосторонні договори стосовно майбутнього поділу іспанських володінь. Проте Франція порушила умови цих договорів і тому розпочалася війна за іспанську спадщину.

Чіткий план оволодіння Гібралтаром було розроблено влітку 1704 року, за яким союзні війська англійців та голландців під командуванням ландграфа Гассенського планували захопити піщаний перешийок, який з'єднує мис із континентальною Європою. У цей час союзний флот мав атакувати місто. У результаті успішної атаки 23 липня 1704 року мис було зайнято союзними військами [1, с. 118]. Війна почала носити затяжний характер. З 1708 року в Англії посилилась опозиція торі, які протестували проти збільшення податків на війну та бажали швидкого укладення миру. Після перемоги торі на виборах 1710 року вони розпочали мирні перемовини, які завершилися в квітні 1713 року в Утрехті укладанням договорів, якими завершилась боротьба за іспанську спадщину. Фактично Утрехтський мирний договір 1713 року закріпив юрисдикцію Англії над Гібралтаром [14]. З даного періоду проблема Гібралтару стала наріжним питанням британо-іспанських та міжнародних відносин світу.

Упродовж всього XVIII століття Іспанія не полишала спроб повернути втрачені володіння. Найбільш вдалий час для цього був період війни за незалежність США

в 1775 по 1783 роки. Іспанія взяла місто в облогу, яка тривала з 1778–1783 роках, проте Великій Британії вдалося зберегти владу над мисом і протокою [4, с. 163]. Головну мету, яку ставила перед собою Іспанія, полягала в зменшенні зростання впливу британського флоту в акваторії Середземного моря. Надзвичайно великі матеріальні та ресурсні витрати з боку англійського уряду на Гібралтар пояснювалося особливою роллю, яку відводили Гібралтару, задля поширення впливу Британії в Південній Європі, Північній Африці та Близькому Сході.

Зусиллями Великої Британії в XIX столітті Гібралтар перетворився на потужну військову військово-морську базу, де було розташовано ремонтну верф. Ключовим моментом початку XIX століття була Трафальгарська битва, коли 1805 року Гораціо Нельсон завдав розгромної поразки французькому флоту, використовуючи Гібралтар, як опорну військову базу. Під час континентальної блокади Великої Британії, Гібралтар використовували у якості європейського торговельного порту через, який проходили товари, які були призначені для метрополії [12, с. 59]. Через Гібралтар відбувалося постачання товарів до британського ринку, а також поповнення англійської армії.

У 1830 році Гібралтар офіційно одержав статус колонії, а після завершення будівництва Суецького каналу у 1869 р. роль Гібралтару ще більше зросла, адже тепер можна було набагато швидше дістатися до Середнього та Близького Сходу із Західної Європи та поглибити торговельно-економічні зв'язки із Східною Африкою, Австралією, Індією та Азією [6, с. 62].

На початку XX століття англійські резервні війська, котрі розташовувалися в Адені, Гібралтарі, Єгипті та Мальті можна було використати в необхідний момент у Середземному регіоні [3, с. 138–139].

Іспанія, Велика Британія та Франція в 1907 році досягнули спільної згоди, яка надавала Гібралтару попередні привілеї та повноважень довоєнного періоду. Перед початком Першої світової війни розпочалося посилення британо-німецького протистояння у військово-морському напрямку, усе це призвело до посилення оборонних можливостей Гібралтару, який був найпотужнішою військово-морською базою не тільки британських військ, а й у всьому Південно-Західному Європейському регіоні. Британський флот Гібралтару виконував захисну функцію військово-морської комунікації союзних військ, а також був місцем ремонту суден та базою постачання Великої Британії [17]. Головним позитивним результатом Першої світової війни для Гібралтару стало те, що відбулося його економічне, політичне, стратегічне зростання завдяки величезним британським інвестиціям у верф, місто та порт.

У даний період у свідомості мешканців Гібралтару відбулися важливі політичні зрушення, адже гібралтарці почали висловлювати своє невдоволення тим фактом, що не мають ніякого впливу при вирішенні питань місцевого характеру. Гібралтар був одним із колоніальних володінь Великої Британії, яке взагалі не мало обраних населенням представників до органів місцевого самоуправління. Лише у 1920 році було створено міський раду, яка складалася із дев'ятох представників, де чотири були обрані жителями міста, а інші п'ять – губернатором. Громадяни Гібралтару в

1920–1930-х роках продовжили боротьбу за розширення власних прав. Вони прагнули збільшити кількість обраних ними представників у міській раді. Проте такі дії не увінчалися успіхом, і всі пропозиції були відхилені [16].

Після 1920–30 років Іспанія розпочала активно висловлювати власні претензії щодо Гібралтару, а у роки Другої світової війни був розроблений план стосовно його захоплення союзними німецько-іспанськими військами.

У 1935 році розпочалася Італійська криза, яка призвела до італійського вторгнення в Абіссінію, у цей час британські військові сили провели показові навчання у контексті можливого нападу італійських військово-повітряних сил на Гібралтар. Коли іспанська розвідка отримала цю інформацію, диктатор Франко розпорядився підготувати вичерпну доповідь стосовно оборонних споруд та захисних можливостей Гібралтару на випадок погіршення міжнародної ситуації. Спочатку провели аерофотозйомку території міста з усіх можливих ракурсів [13, с. 284].

Диктатор Франко вважав, що Гібралтар можливо захопити лише шляхом артилерійської атаки, яка поєднується із блокадою з моря. Пізніше з ініціативи Франко була створена група, яка мала розробити план посилення південного іспанського кордону, проте головним завданням цієї групи було вивчення суміжних із територією Гібралтару земель у військово-стратегічному напрямку. Реалізація даного плану передбачала досягнення наступних положень, а саме: покращити захист іспанської території на випадок можливого нападу Великобританії; розмістити біля кордону артилерію для захоплення Гібралтару; перекриття проходу в Гібралтарську протоку для ворожих кораблів [19].

Ці положення обговорювалися на зборах національної оборони Іспанії. Потім важливим рішенням Франко було створення спеціальної групи з питань посилення південного кордону. Головне завдання цієї групи полягало у вивченні прилеглих територій до Гібралтару у військово-стратегічному аспекті. Група повинна була досягти поставлених цілей: посилити обороноздатність Іспанії; сконцентрувати біля кордону з Гібралтаром артилерії для його майбутнього захоплення; блокування ворожих кораблів у протоці [8, с. 135–138].

Успішна реалізація плану по захопленню Гібралтару, можливою була лише за умови сприятливої зовнішньополітичної ситуації, а саме невтручання в дані події Португалії. У цьому контексті важливим було досягненням іспанської дипломатії у відносинах із Португалією про її майбутній нейтралітет у разі нападу Іспанії на Гібралтар. Хоч реалізувати даний план на практиці не вдалося, проте відомості отримані Іспанією були дуже корисними та були використані потім в оборонних цілях Іспанії.

У роки Другої світової війни відбувалося зближення Німеччини та Іспанії, де перша обіцяла надати широку підтримку останній у справі вирішення гібралтарського питання.

Німеччина вимушена була відтермінувати на невизначений час операцію під назвою «Морський лев», яка передбачала захоплення Британських островів, у зв'язку з поразкою німецької авіації влітку над Англією 1940 року. Німецьке військове командування

вирішило відійти від плану завоювання Великої Британії, використовуючи тактику прямого наступу [13]. Генерал Йодль, який був керівником генерального штабу німецьких збройних сил, запропонував 15 серпня 1940 року посилити підводну війну проти Британії та захопити ключові протоки, якими володіє Британська імперія – Суецькою та Гібралтарською. Задля реалізації задуманого плану німецькі військові прагнули використати морські бази французів, які були розташовані в Алжирі та Марокко [7, с. 3].

Отже, Північна Африка та Гібралтар потрапили в коло інтересів Німеччини та Іспанії. Німецькими військами був розроблений план захоплення даного регіону, який отримав назву «Ізабелла-Фелікс». Цей план був повністю розроблений німецькими військовими восени 1940 року, а 12 листопада 1940 року його підписав фюрер [20, с. 479]. План «Ізабелла-Фелікс» передбачав вторгнення до Гібралтару одночасно з повітря, суходолу та моря не пізніше 10 січня 1941 року [18, с. 114]. Проте наступні події змусили Франко та Гітлера відмовитися від реалізації даного плану.

У період Другої світової війни Гібралтар виступав важливою базою Великої Британії, де розміщувалися воєнно-морські та воєнно-повітряні сили. Цивільне населення даного регіону в часи війни було евакуйоване до Ямайки, Касабланки, Азорські острови та на острів Мадейра. Захопивши Гібралтар, Німеччина змогла б суттєво послабити позиції Великої Британії та контролювати усе Західне Середземномор'я.

У 1945 році американські експерти провели детальний аналіз помилок, які призвели до програшу Німеччини, прийшли до висновку, що відмова від захоплення Гібралтару Гітлером в 1940–1941 роках, була на другому місці після рішення розпочати війну проти СРСР [9].

У 1953 році королева Єлизавета об'їжджала всі країни Британської Співдружності, і останнім в її списку візитів значився Гібралтар. Символічним було те, що 1954 рік – 250 років тому англійці встановили свою владу над Гібралтаром [10]. Дана подія викликала шквал негативних емоцій з боку темпераментної Іспанії. Іспанці скасували свободу перетину кордону, а через два роки відкрито заявили про свої права на колонію.

Отже, суперечки навколо розв'язання гібралтарського конфлікту мають багатовікову історію. Від самого початку Гібралтар культурно, економічно та політично був пов'язаний з Іспанією, проте в результаті арабського завоювання 711 року дана територія стала центром та опорним пунктом арабських завойовників. Лише в 1462 році Гібралтар був остаточно відвойований європейцями. Іспанські володарі протягом XV–XVI ст. перетворюють його на могутню фортецю. Поворотним періодом в історії даної території стала війна за іспанську спадщину. У 1704 році англійці вперше захопили Гібралтар, який відповідно до Утрехтського договору 1713 року став частиною володінь британської корони. З цього часу Іспанія намагається повернути дану територію під свій контроль. Іспанські правителі здійснили низку спроб задля відновлення іспанського суверенітету в період війни за незалежність США 1775–1783 рр., наполеонівських війни, під час Першої та Другої світових воєн, однак жодна із них не увінчалася успіхом. Головними сторонами конфлікту від XVIII ст. і дотепер виступають Велика Британія та Іспанія.

Список використаних джерел

- Clinton D. The National Interest. Normative Foundations // Review of Politics, Notre Dame (Ind.), 1986. – Vol.48. – №4.
- Conn S. Gibraltar in British Diplomacy in the Eighteenth Century. – New Haven, 1942. – 250 p.
- Garrat G. T. Gibraltar and the Mediterranean. – London, 1939. – 160 p.
- Guffie Mc. T. The siege of Gibraltar 1779–1783. – London, Batsford, 1965.
- Gibraltar. British or Spanish? The Economic Prospects. A Research Study by Maxwell Stamp Associates Ltd. And Liberplan Wilton, S.A.L., 1976. – 380 p.
- Gibraltar's Constitutional Future / Vaughne Miller // International affairs and Defence section (House of Commons Library). – Research paper – (02/37). – 2002, 22 May. – 81 p.
- Gold P. Gibraltar: British or Spanish? / P. Gold. – New-York: Routledge, 2005. – 470 p.
- Демидов С. В. Международные отношения в Европе в 1919–1939 гг. – М.: Прометей, 2001. – 234 с.
- Іваницька О. П. Політичний розвиток франкістської Іспанії, 1939–1975 рр. – Вінниця, 1996. – 90 с.
- Lester R. E. Great Britain: 1500–1954. – London, 2003. – P.63–65.
- Лукьянов О. П. Проблема Гибралтара в британо-испанских отношениях: к истории вопроса // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – №12 (32). – С.32–39.
- Печникова Р. Ю. Гибралтар – последняя колония в Европе / Раиса Юрьевна Печникова. – М.: Знание, 1984. – 64 с.
- Престон П. Франко: Биография. – Пер. с англ. Ю. В. Бехтина. – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 1999.
- Соколов А. Б. Захват Англией Гибралтара // Вопросы истории. – М., 1984. – №2. – С.183–188.
- Тарле Е. В. Политика: История территориальных захватов. XV–XX века: Сочинения. – М.: Изд-во ЭКСПО-Пресс, 2001. – 800 с.
- Terrero J. Historia de Espana. De la Prehistoria a la Actualidad / J. Terrero, J. Regia. – Barcelona: Editorial Optima, S.L., 2002. – 464 p.
- Тэйлор А. Дж. Борьба за господство в Европе 1848–1918. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1958. – 644 с.
- Типпельскирх К. История второй мировой войны. – Том 1 (1939–1943). – СПб., 1994. – 298 с.
- Хенкин С. М. Метаморфозы политического развития Испании / С. М. Хенкин // Латинская Америка. – 2005. – №2. – С.41–57.
- Hills George. Rock of Contention. A History of Gibraltar. – London, Hale, 1974. – 510 p.

References

- Clinton D. The National Interest. Normative Foundations // Review of Politics, Notre Dame (Ind.), 1986. – Vol.48. – №4.
- Conn S. Gibraltar in British Diplomacy in the Eighteenth Century. – New Haven, 1942. – 250 p.
- Garrat G. T. Gibraltar and the Mediterranean. – London, 1939. – 160 p.
- Guffie Mc. T. The siege of Gibraltar 1779–1783. – London, Batsford, 1965.
- Gibraltar. British or Spanish? The Economic Prospects. A Research Study by Maxwell Stamp Associates Ltd. And Liberplan Wilton, S.A.L., 1976. – 380 p.
- Gibraltar's Constitutional Future / Vaughne Miller // International affairs and Defence section (House of Commons Library). – Research paper – (02/37). – 2002, 22 May. – 81 p.
- Gold P. Gibraltar: British or Spanish? / P. Gold. – New-York: Routledge, 2005. – 470 p.
- Demidov S. V. Mezhdunarodnye otnosheniya v Evrope v 1919–1939 gg. – М.: Prometej, 2001. – 234 s.
- Ivanyc'ka O. P. Politychnyj rozvytok frankists'koi' Ispanii', 1939–1975 rr. – Vinnycja, 1996. – 90 s.
- Lester R. E. Great Britain: 1500–1954. – London, 2003. – P.63–65.
- Luk'janov O. P. Problema Gibraltara v britano-ispanskikh otnoshenijah: k istorii voprosa // Visnik Lugans'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2000. – №12 (32). – S.32–39.

12. Pechnikova R. Ju. Gibraltar – poslednjaja kolonija v Evrope / Raisa Jur'evna Pechnikova. – M.: Znanie, 1984. – 64 s.
13. Preston P. Franko: Biografija. – Per. s angl. Ju. V. Behtina. – M.: ZAO Izd-vo Centropoligraf, 1999.
14. Sokolov A. B. Zahvat Anglij Gibraltara // Voprosy istorii. – M., 1984. – №2. – S.183–188.
15. Tarle E. V. Politika: Istorija territorial'nyh zahvatov. XV–XX veka: Sochinenija. – M.: Izd-vo JeKSPO–Press, 2001. – 800 s.
16. Terrero J. Historia de Espana. De la Prehistoria a la Actualidad / J. Terrero, J. Regia. – Barcelona: Editorial Optima, S.L., 2002. – 464 p.
17. Tjejlor A. Dzh. Bor'ba za gospodstvo v Evrope 1848–1918. – M.: Izd-vo inostrannoj literatury, 1958. – 644 s.
18. Toppel'skirh K. Istorija vtoroj mirovoj vojny. – Tom 1 (1939–1943). – SPb., 1994. – 298 s.
19. Henkin S. M. Metamorfozy politicheskogo razvitiya Ispanii / S. M. Henkin // Latinskaja Amerika. – 2005. – №2. – S.41–57.
20. Hills George. Rock of Contention. A History of Gibraltar. – London, Hale, 1974. – 510 p.

Dzyublenko I. M., candidate of historical sciences, docent, Dragomanov National pedagogical university (Ukraine, Kyiv), djat2006@ukr.net

Mishchenko M. G., student of Dragomanov National pedagogical university (Ukraine, Kyiv)

Evolution of the Gibraltarian conflict development

The paper analyzes the main milestones of the formation of the Gibraltar conflict, as well as various aspects and factors that influence the evolution of this problem. The main reasons and preconditions that contributed to the development of the struggle for Gibraltar were highlighted. The attention is focused on the complexity of the solution of this issue. The growth of the Gibraltar Strait in the economic and political aspects is determined. The value of the Arab conquest and the Spanish reconciliation in the region is revealed. The key date for the deployment of an international conflict with Gibraltar has been established. The political, legal, strategic, and economic significance of Gibraltar is illustrated. A change in the socio-political thinking of the population of this region is described. The main plans for mastering the territory of Gibraltar and the sea channel are revealed. The importance of the activities of diplomacy in the resolution of crisis phenomena is emphasized. The place and role of Gibraltar among the imperial claims and the interests of the main participants in the conflict are determined.

Keywords: Gibraltar, Spain, United Kingdom, Utrehtskyy peace, settlement, plan «Isabella Felix», foreign isolation.

* * *

УДК 39;572.9

Раджабли Р. Г.,
старший преподаватель кафедры Регионоведения,
Азербайджанский Университет Языков
(Азербайджан, Баку), matlabm@yandex.com

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ СЕМЬИ И СЕМЕЙНОГО БЫТА В ТРУДАХ ИЗВЕСТНОГО ПИСАТЕЛЯ М. С. ОРДУБАДИ

Освещено семью и семейно-бытовые вопросы, имеющиеся в произведениях М. С. Ордубади. Семья веками бережет наследственные традиции, она смысл и фундамент семейной жизни, основа, мерило и критерий общества. Семья большое богатство человечества, маленькая частица общества. Она, как общественно-историческая категория, является наименьшим коллективом в обществе.

Согласно национальным традициям азербайджанского народа, каждая семья обязана воспитать детей, дать образование и женить, которые обеспечиваются с помощью трех основных функций семьи: ведением хозяйства, продолжением рода и воспитанием детей.

В статье исследуются семейно-брачные отношения имеющиеся в творчестве М. С. Ордубади. В статье изложены также все этапы свадебного процесса – лобование, сватовство, обручение, свадебные торжества. А также рассмотрены, связанные со свадебным процессом церемонии, обычаи и традиции.

Чистосердечный, простой, искренний азербайджанский народ знаменит и своим гостеприимством. В этом поучительном национальном обычае глубокое уважение и почтение к гостю выражено во всех своих оттенках. В статье рассматривается обычаи и обряды связанные с гостеприимством имеющие место в творчестве М. С. Ордубади.

Ключевые слова: этнография, семья, семейный быт, брак, свадьба, гостеприимство.

(статья друкється мовою оригіналу)

В исследовании азербайджанской этнографии, в том числе этнографии XIX и XX веков образцы устного народного творчества и произведения наших поэтов и писателей занимают особое место. Всегда сохраняют свою актуальность изучение поэтов и писателей, драматургов и публицистов, ставших очевидцами тех этапов истории, когда в жизни азербайджанского народа происходили серьезные изменения, отражающих в своих произведениях политические, экономические, социальные и культурные события.

Некоторые вопросы исследования семьи и семейного быта азербайджанской этнографии отражены в ряде исследований. В качестве примера можно привести труды Г. Раджабли, Р. Бабаевой, М. Атакишиевой, Г. Гулиева, А. Ахмедова, Г. Гейбуллаева, А. Садыгова, А. Ализаде, Ш. Салехова, Г. Сеидовой, М. Джабраиловой, А. Трофимовой, Г. Гадирзаде, Н. Гулиевой, М. Пашаевой и др. Следует отметить, что вопросы семьи частично встречаются и в исследованиях ряда авторов, изучающих произведения поэтов и писателей с этнографической точки зрения. Например, в процессе исследования творчества Низами Гянджеви Ш. Бунятова [4] обращается к описываемым семейным вопросам, а также при исследовании творчества Гасан бей Зардаби Ф. Джавадова [7] обращается к этим вопросам, Джалила Мамедгузаде – М. Алиева [2], Самеду Вургуну – Ф. Велиев и Р. Эфендиев [5], Д. Джаббарлы – Г. Захидова [8] и т.д. Однако, творчество Мамеда Саида Ордубади до сегодняшнего дня не было изучено полностью с этнографической точки зрения.

В распоряжении Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева от 10 апреля 2012 года о проведении юбилейных торжеств, посвященных 140-летию видного писателя, основателя жанра исторического романа в азербайджанской литературе, поэта, драматурга, публициста и общественного деятеля Мамеда Саида Ордубади, была дана высокая оценка нашей литературе и культуре. В распоряжении отмечается, что Мамед Саид Ордубади является автором ценных произведений, отражающих богатую материальную и духовную культуру нашего народа [1].

Наряду с тем, что многочисленные произведения Мамеда Саида Ордубади имеют высокую литературно-художественную ценность, его творчество вызывает огромный интерес позиции изучения этнографии Азербайджана. В его произведениях имеются ценные сведения о семье и семейном быте азербайджанского народа наряду с его хозяйством, материальной и духовной культурой.

В письменных памятниках и источниках, в произведениях классиков азербайджанской литературы, в образцах устной народной литературы об азербайджанской семье и семейном быте имеются важные сведения. Интересные материалы об азербайджанской семье и семейном быте также отражены в источниках XI – XVIII веках. Начиная с конца XVIII века вопросы семьи и семейного быта в Азербайджане также отражены в русскоязычной литературе XIX и XX веков. Сравнительный анализ этих материалов показывает, что между семейным бытом Азербайджана средних веков и современной эпохи не существуют резкие